

kupil (okoli leta 1901.) semiški trgovec Janez Šušteršič ml., grad sam pa več kmetov, ki so ga podrli ter si razdelili material in inventar. Arhiv in biblioteko je odpeljal kramar Kapš iz Semiča v dveh velikih listnih koših, listine je baje upotrebljeval za zavijanje robe, — pač ista usoda, ki je zadela knjižnico bližnjega gradu Krupe (1921) in arhiv stare rodbine Gusičev v Gradcu v Beli Krajini (okoli 1890), ko je žid Grünwald prodal nekemu trgovcu baje dva centa listin za isti namen. Od gradu Podturn so ostali temeljni zidovi dva do tri metre visoko, notranjost pa je novi lastnik zasipal z zemljo in na vrhu zasadil vinograd. Od stare lepote in nekdanjega čara graščine je ostala samo še stoletna lipa, pod katero sta se pred sedemdesetimi leti senčila Simon in Poldka.

LITERARNO-ZGODOVINSKE BELEŽKE.

DONESEK K LITERARNIM ZAČETKOM † IVANA CANKARJA.

G. Cvetko Golar mi je pred par leti izročil prepis sonetnega venca z akrostihom »Grudnovi Olgici«, ki ga je zložil l. 1891 kot dijak III. b. realke v Ljubljani. Venec je spisan po poročilu g. G. v rjav šolski zvezek, ki mu ga je dala na razpolago neka mladostna prijateljica pokojnega pesnika. V njem se nahaja še pet drugih sonetov, pesem »Večerni sprehod« in »Vrabec spomladi«. Kljub temu, da spominek nima umetniške vrednosti, sem se odločil, da priobčim par primerov iz njega, ker nam dokazuje izredno zgodnjo zrelost Cankarjevo in bo literarnemu zgodovinarju gotovo dobrodošel prispevek k njegovim slovstvenim prvcem. Priobčujem V. in XI. sonet, ki se mi zdita najboljša in obenem dosti značilna za celotni značaj, in pa Magistrale. Frst.

V. — Nebeške cvetke vse so usahnile,
ko upu, ki je v srci gospodaril,
od bleska nezvestobe, ki ga vdaril,
prekmalu ure sreče so odbile.

Na nebu modrem zvezde so svetile.
A glej! Oblak temán je privozaril,
s svetlobo mesec svet je osleparil,
še strašnejšo so zvezde noč storile.

Tako po blesku me ljubezni srečne
močnejše krilo je noči obdalo,
srce v bolesti srčni je ostalo.
Kdo ve, če rane ne vzbudi mi večne,
ljubezen v pozabljivost mi ne zlije
obup, ki se po srci strtem vije.

XI. — Gomila pozabljivosti jo (ljubezen) hrani,
ki prej tako veselo je cvetela,
v veseljem upanji sladko živela, —
zdaj, hvala! čuti mladi so odgnani.

Kot ptičev gozdnih jedni so odbrani,
da v prah jih položi pušica smela:
tako je duša moja izletela,
da tam dobi začetek srčni rani.

Sreč mi je vmorjeno koprneče,
ljubezni zadnji svit ga še obseva, —
stoji na robu groba svoje sreče.
Nezgoda prva kjer srce preveva,
se roji drugi družijo nesreče —
iskati je nevredno sreče dneva.

Magistrale.

XV. — Goščava tëme krije glase mile,
radost iz njih si sreča mlada klije;
udarec brez uspeha vsak me bije,
dokler so iskre upanja svetile.

Nebeške cvetke vse so usahnile;
obup, ki se po srcu strtem vije,
v nemira sanj v življenje strup mi lije
in solze so iz pesmi vsake lile.

Obdano od nesreč se srce brani,
ljubezen v njem počasi omedleva,
gomila pozabljivosti jo hrani.
Iskati je nevredno sreče dneva.
Cepiti srce, duh! ti proč ostani —
in pevec srečen v pesmicah sameva.

ANTON MEDVED — RISAR.

Pisatelj F. S. Finžgar mi je dal na razpolago mladosten rokopis † A. Medveda, ki je zanimiv kot dokument za Medveda kot pesnika-začetnika, obenem pa nam dokazuje, da je imel precej (dasi čisto neizvežbane) risarske zmožnosti. Rokopis obsega 12 listov, od katerih je zadnji nepopisan, in je imel, še preden je bil vezan, platnice iz močnejšega papirja, na katerih se nahaja naslov. Ta zvezček je vezan v črne platnene platnice, 16,5 × 20 cm velike, na katerih je vtisnjeno spredaj s srebrnimi črkami »V spomin na Kamnik«. Notranji naslov, kaligrafično spisan od pesnika samega, se glasi: OpevaneslikeKamnika in okolice izdelal Anton Medved. Na vsakem naslednjem listu je samo prva stran popisana, druga je prazna. Vsaka stran ima okvir iz črt, v levem zgornjem kotu se nahaja v posebnem okviru po ena risba s svinčnikom, ob nji na desni pa naslov pesmi. Spodnjo polovico strani izpolnjuje skrbno spisana na risani predmet se nanašajoča pesem. Za primer priobčujem »Graščino na Zduši« (gl. sl. 3.). Orisani in opevani predmeti so sledeči: Koča na planini. — Kalvarija. — Mekinjska cerkev. — Stari grad. — Cerkev v Podgorju. — Cerkev sv. Primoža. — Curhaus. — Izvir Bistrice. — Grad Zaprice. — Mali grad. — Graščina na Zdušah. — Priobčena stran zbirko zunanje in vsebinsko dobro označuje. Pesmi so lokalnozgodovinsko in osebno refleksivnega značaja brez erotične primesi.

Knjižico je poklonil A. Medved v spomin svoji sestrični Juliji Bartel, roj. Goršič, ki jo je izročila pisatelju Fr. Finžgarju na svoji smrtni postelji z namenom, da se shrani pozneje z ostalo Medvedovo zapuščino v kaki javni zbirki. Frst.

ROKOPIS IVANA CANKARJA.

O Iv. Cankarju je znano, da je bil precej spreten risar in se je tudi prav rad posluževal te svoje zmožnosti. Znano je dalje, da je svoje rokopise večkrat opremljal z risbami, posebno dramatične. Iz. Cankar hrani en tak rokopis drame »Za narodov blagor«, ki nosi datum 20. VI. 1900 in vsebuje v bistvu besedilo, kakor je izšlo v tisku l. 1901, so pa tudi važne razlike, kakor dokazuje faksimilirani konec III. dej. Podobnih in v tem oziru še bolj zanimivih rokopisov je obstajalo po poročilih še več in bi bilo prav, če bi jih kdo zasledoval in vsaj najvažnejše strani izdal; njimi bi dobili prezanimivo gradivo za študij Cankarjevega snovanja; kajti kakor dokazuje objavljena celotna stran rokopa scene, kjer je Ščuka zavezal Grozdu čevljev, te risbe niso posledica slučajnega igranja s peresom, ampak prav iz toka dela se pojavljajoča zadostitev potrebi po predstavi v sliki; dekorativno pa so organsko zvezane z rokopisom, tako da zadovolje neposrednemu krasilnemu namenu kot izliv skupnega ritma rokopa in risbe bolje kot veliko namenoma narejenih ilustracij v knjigah. Frst.

OCENE.

Vladimir Levstik: **Gadje gnezdo**, 2. izdanje. V Ljubljani, 1923. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Tiskarna?

Prva izdaja te knjige je izšla v času najhujše lakote po dnevnem duševnem blagu. Neposredna, še živa snov, ki nosi ravnokar posrečeni program, je poskrbela knjigi entuziastični sprejem. To pa je tudi vzrok, da smo knjigo sprejeli brez pridržka ter preko pavšalne hvale še nismo prišli. Saj je bila ta knjiga takrat skoro edini duševni ventil po težki resničnosti.

Levstik pa je drugi izdaji dodal uvod in z njim sam prvi poslal kritiko svojega dela ad captandam benevolentiam. Pisatelj je začutil lastno oddaljenost od dela. Pa ta uvod knjige ne popravi in tako imamo danes opravljen z uvodom in knjigo. »Moja povest je tendenčna vse od naslova do zadnje pike; kar je odetega v senčico umetniške cene, je uspelo le mimogrede. Mikalo me je zadoščenje, ki ga cenim više od sleherne kritiške hvale: izliti del svoje majhne sile v veliki tok celote in upati, da bo, tisočkrat preobličen, pozabljen in nepoznan, živel tem delj v razmahu njenih energij. Laskam si, da je to časih boljše, nego če poedinčič ali narodič neizmerno koprniti po tem, da bi naprtil bodočim vekom tovor svoje nepopolnosti in svoj naveličani lastni obraz.« (Uvod.)

Če je to res, potem je knjiga svoje poslanstvo dopolnila v svojem času; če ga še ni, je vprašanje, koliko ga je danes še zmožna izpolniti. Ni se mogoče odločiti ne za eno ne za drugo. Glavno za nas je dejstvo, da Levstik s svojim komentarjem v uvodu ni napravil usluge ne nam ne sebi, ker je javno podpisal služnost svoji zasebnosti, dobro vedoč, da tendenca še nobenega dela ni aprobirala. Tak komentar se ugodno sliši za organizirance, dvakrat neprijetno dejstvo pa je za tistega, ki je v knjigi iskal estetičnih tal in ga je doslej motilo le ozko pojmovanje človečanstva, ko je videl pred seboj politične opredeljenice, poznamovane s časopisjem in društvu. Če to zadnje misli Levstik, ko govori o »preprostih simbolih«, se moti, ker to je že najbolj realistični žurnalizem. Delo pa je dobilo svoje prvo potrjenje v leposlovni reviji, kateri edini in najvišji kriterij mora biti estetična veljavnost. Zato vendarle ostane vprašanje, koliko je knjiga umetniško resnična, ker to ji daje pravico in silo do življenja.

Iz pojmovne, ne žive zemlje je dvignil pisatelj svojo simbolno mater, zato ta simbol ni samo življensko, ampak tudi umetniško neresničen, ker je zgolj pojmovno deduciran. Kastelka je neživ literaren stvar, in zato neverjetna. Ta literarnost je razgibala mater do divje demonične furijske, z demoničnimi rekviziti je pisatelj stopnjeval njeno duševno razpoloženje in onemogočil tudi umetniško verjetnost najglobljega prizora, ko se mati pogovarja s Kristom. Tu namreč najjasneje zazija virtuoza narejenost Kastelkina. Zato ni mogoče utajiti, da je ta žena s svojo poveljano neukročenostjo le bučna alegorija v najrazličnejših variantah. Alegorija pa je dnevna, priložnostna zadeva, drapiranje državljanske in narodne čednosti; zadeva umetnikova je življenje gibati in oblikovati ljudi s silo svoje osebnosti.

Trdim, da je **Gadje gnezdo** pisano tudi s polno umetniško ambicijo; kako naj sicer more reprezentirati pisateljevo ime? Ta knjiga je vojna bilanca naše moderne proze, njen zgoščen inventar. Zato je v slogu močna do omame — pa vendar ostane le knjiga. Poglejmo način pripovedovanja — saj pravi pisatelj, da je iz »široko zasnovanega romana nastala filmsko preprosta povest«. Z nasičeno idejno motivnostjo riše, riše, v prehitevanju se patosu definira, slika, kupiči čuvstva in vendar ne nariše v celoti nobenih velikih podob. Trije gadje so kaj medle postave, njihova smer stoji pri miru. Najjasnejša in najkrepkejša je še podoba soseda Galjota; preprosta je v sredstvih in zato živi. Tudi njegovi hčeri sta boljši. Pisateljev jezik je preumeten za ustvarjanje, vse opravi sam, vse izpolni do preobloženosti — in odvzame bralcu aktivno vlogo soustvarjaveca. Preprosto zasnovano razkrije razbohoteno slikarjenje in vibriranje efektnosti. Vežejo te rafinirano zgrajeni stavki, in ob njihovi ostrini se reže tvoja pozornost. Po treh poglavjih si spoznal vso maniro.

Domačega bistva se ta knjiga ni mogla dotekniti. Nimamo ljudi, ki jih je rodila natura. Tu mi stopajo pred oči Finžgarjeve podobe iz vojnih let; po zemlji diše in po svoji pravici kriče brez

SL. 3. ROKOPIS IN RISBA A. MEDVEDA.